

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 94

HASTINGS

Hune 1st, 1929.

TIHE! MARI ORA!

I te kaha o te tohe a te Motu: Kua whakahokia ano te ingoa o ta tatou Pepa ki te TOA TAKITINI.

Tena kia kahakaha mai ano ki te whangai i ta tatou pepa, ki nga rongo-korero o tatou waahi. Nga korero o te Pihopatanga, te hinengaro Maori, te ui whakaaro, nga mahi, nga kupu matau, nga tumanako, me era atu korero whaihua.

Kia marama te tuhituhi mai i a koutou reta, whakaaro hoki. Kei nga Etita ia te tataritanga o nga mea hei rau ki roto o te pepa.

Kia mahara ano ki te kupu a Tamaterangi, "He ao te rangi ka uhia. He huruhuru te manu ka rere." Ki te Plutarch "He moni te uaua o te whawhai."

NA TE "TOA."

Tatau! Tatau!

Ki etahi reo o tatau. "Tatou! Tatou!" Na te kaumatua nei na Timi Kara tenei kupu, nona nga kaumatua, i tona hokinga mai i Ingarangi i te tau 1917. Ko taana kupu o mua atu, "Tai-hoa." He kupu tera naana o tona taiohitanga, i a ia ka eke ki te taumata o nga tikanga, hei aruaru i nga whiuwhiu a te pakeha ki runga ki te tangata maori, hei whakatupato hoki i te ngakau hikaka o te iwi Maori.

He mea Panui e Rev P. Hakiwai me P. H. Tomoana, he mea ta e te Cliff Press, Queen Street, Hastings, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Toa Takitini

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "Te Reo O Aotearoa," Box 300, Hastings.

996

TE TOA TAKITINI Hune 1st. 1929

Ka mutu te hui i Ngaruawahia tata nei, ka hokihoki nga iwi, ka haere a te Puea raua ko te tungane ko Tonga Mahuta ki Omahu, ki te tangi ki a Taranaki Te Ua: ko to raua kau-matua i haere tahi ai ratou ko Hongihongi. I whaikupu a Hongihongi i te po i poroporoaki ai. "Ki te uia te kupu o te hui i tu nei ki Ngaruawahia, kotahi tonu te kupu, Tatou! Tatou! I mua atu ra e rua nga kupu Koutou! Koutou! Matou! Matou! Na, waiho tatou i te kupu o muri nei."

E rua tekau ma rima nga tau i tu ai tera kupu a Timi Kara te "Taihoa." Ko te tumanako kia kaua e pera rawa te roa ka pono ai taana kupu tuarua i roto i o tatou ngakau, i runga i a tatou tikanga, i runga i a tatou mahi. Ina hoki tetahi kumenga atu o taua kupu ra, "Tatou ka tirotiro i nga waahi pai o tatou, i te taba ngawari, i nga waahi i tauriterite ai nga whakaaro Akuanei ia na ka kitea he maha noa atu aua wahi, maha ake i nga wahi kikino, i nga wahi taikaha, i nga wahi i rereke ai tetahi i tetahi." Ma nga tai-tamariki enei kupu e whakaaro i roto i te wa o te tauhou e pepehatia nei.

KAATI TE MIHI MAMA O KIA TATOU.

E mea ana a Waikato, i te taenga o te Minita mo te taha Maori me tona ropu o te Tairawhiti ki Ngaruawahia tata ake nei, kua mutu taana mihi mamao ki nga hau e wha nei. Penei na, Haere mai te Tairawhiti! Haere mai te Taitokerau me era atu, engari kua penei na, Haere mai e hoa ma! Haere mai e pa ma! I te mea kua tatou nei tatou i tenei wa, me kaati ra te mihi ahua tangata ke nei kia tatou. Tatau! Tatou!

Me kaati atu i nga mihi mo te hunga mate te hoki ki nga ahuatanga o mua. Ko te parekawakawa hoki tena ma te pito ora ki te pito mate. Taurima te Motu i a ia kia kotahi, kia hoa ai tetahi ki tetahi, kia teina, kia tuakana i roto i te Ariki.

NGA MARAE MATE O WAIKATO.

No mua atu o te hui ki Ngaruawahia ka pa te mate rere, ara te Koiango, ki nga pa Maori e patata ana ki Akarana. E kiia ana no te 12 o Hanuere tata nei ka rangona te paanga tuatahi o tena mate ki Orakei. No muri iho ka paoho mai te rongo i Mangere, Onehunga; no muri iho i Maraetai. Ka tae tonu tena ki te wa i whakaemi ai Waikato ki te marae i Nga-

ruawahia. No roto tonu i nga ra o taua hui, a i muri tata mai ka toro haere taua mate ki nga marae o Waikato, o Ngati-Haua a tae rawaatu ki o Ngati-Tuwharetoa. He maha nga ahua o taua mate, ona momo—Ko tetahi i pa ki tetahi wahi, ko tetahi ki tetahi; a he mea i pa nga momo e toru ki te wahi kotahi.

Na tae mai ki nga ra timatanga o Mei kua tata ki te whatekau nga marae i taea ai e te mate, nei, e tata ana ki te toru rau nga tangata i pangia, i nuku atu i te waru tekau nga tupa-paku. Na, i te ahua purerotanga ake o to tatou Minita Maori o Ngata i nga aitua i pa ki tona hoa wahine, ki ta raua tama i taua mate ano, ka puta tona whakaaro ki nga marae o Waikato, kia hanga he tikanga e kore ai e hoki tuarua mai taua mate, e whaiti ai ranei ina hoki tuarua mai. Naana i tonu ka whakaaetia e te Poari o te Tahua mo nga Tikanga Maori (The Maori Purpuse Board) kia awhinatia te mahi, te tahi haere i nga marae katoa o Waikato i tomotomokia ai e te mate. Ko te mahi he rongoa i nga whare i pa ai te mate, he whakapai i nga whare ririki, he whakapai i nga wai-kai.

HE TANGI-A-IWI, HE TANGI-A-NGAKAU.

He tangi wehi te tangi-a-iwi, e tangihia ana ki ona rangatira, e mihia ana ki ona whakaruruhau, ki ona tikitiki, ki nga whakamaunga ki iho a nga tipuna. Ki te tapiritia ki te whakamui te haehae i te manawa o te iwi ka kitea te mea nui ake i te tangi-a-iwi, ara ko te tangi-a-ngakau: he mea wehi ano, otira he mea tino whakaaroha rawa.

I kitea te tangi a ngakau a te iwi nei a Ngati-Porou ki runga ki a Arihia Ngata raua ko tana tama ko Te Makarini. Tokorua raua i o raua ra e ora ana kua tangohia mai e te iwi ki roto i te manawa. Ko wai hoki e kite i nga huarahi o te tangata e kuhu mai ai ki te manawa o tena, o tena. He tangata e kaha ki te ki na tenei ahua, na tera: he tangata kaore e mohio tera kei te kuhu mai, engari no te matenga ka rongu i roto e hotu ana. Koia i te matenga o Te Makarini ka rangona te tangi whakaaroha. He tamariki tonu hoki, kua whakaariari i tona ahua i muri i nga kaumatua. Kua whakatakoto tauria ia ki runga ki tona whenua, chara i te mea hei matakitaki ma te tangata, engari hei whakatinana tonu mana i ana i ako ai o te mahi paamu. Kua kitea hoki e awhina ana i nga mahi a te iwi, he ringa matau no ona matua, a no tona koka. No te hinganga o te koka i taua mate kotahi i muri tata tonu iho i te tama, na ka tino tuakina te manawa o Ngati-Porou ki waho, ka tangi hotuhotu, ka kapo noa ki matau ki mau, ka ao i te kirikiri, ka hamama noa. Ko te wahine ra hoki kua waiho e o ratou whakaaro hei tinana mo to ratou ahua topu, i nga rangatira a tuku iho ki nga tangata ririki rawa, i nga kaumatua a tae iho ki nga tamariki, ki te

iwi e kiia nei ko te wiwi i nga tangata whai rawa tae noa atu ki te rawakore. He wahi tana ki tena, ki tena, a ki katoa ko te reo ngawari e tahuritia mai ai e te tangata, ko te reo aroha e mariri ai te pouiri, ko te reo katakata e parea ake ai te whakatakariri. He ngakau tuwhera, he marae, he whakaiti, he pukunui ki nga mahi katoa. he ringa whakarewa i nga Minita karakia, he wahine whakapono a ngakau. Ki ana tamariki ake he koka tuturu. he hoa takaro no ratau, he hoa i nga haere katoa. Ki tana tane he wahine pono, he wahine ngakau aroha ki te papare ake i nga pukupuku a te ngakau.

Ko te ahua i a Ngati-Poron ka tau atu ki nga iwi i ko atu, i tua mai, ki nga marae katoa i tae ai raua ko tana tamaiti. Na, waiho kia tangihia ana ki te tangi-a-iwi, ki te tangi-a-ngakau a ia iwi, a ia iwi. he tangi e whaka-honore ana i to te iwi ahua.

Ehara. e Ma. he kuatau noa atu:
Moumou koe ki te rere i mua, e.

Ko Ma kei Te Pahi. kei Puputa Mama:
Aue! te whakaaroha i roto. e.

Haere korua, tikarohia atu
I taku manawa i motuhia i te ao, e.

NGA RETA TUKU MAI.

Ki nga Etita: E hoa ma, e whakamihia ana toku ngakau mo nga kupu o te Whakapono e panuitia ana ki te wharangi tua-tahi o te Pepa. Kia ora.

I tuhi atu ai ahau. he hiahia noku kia panuitia tetahi Motini e whakaaro ana ahau kia kokiritia ki te aroaro o te Hinota Pakeha i tenei tau.

Tua taua motini: -

1. I te mea he tokomaha nga tangata o te Hahi Mihingare kua kotiti ke atu ki te Hahi Ringatu, ki te Hahi Ratana. i runga i te whakaaro pohehe kei ana Hahi anake te mohio me te mana whakaora hei patu i nga mate e kiia nei 'he mate maori.' hei patu ranei i te mana tohunga maori: itemea hoki he tokomaha nga tangata e kiia nei 'he porangi' e hemo atu ana i te kainga, e tukua atu ana ranei ki te whare porangi ki reira hemo atu ai. he kore rongo no te Hahi ki nga whakahaau a te Ariki, kua tae tenei ki te wa e tika ana kia oho ake tatou i te moe ki te mahi ki te awhina i te iwi Maori.

2. Ko te whakaaro tenei o te Hinota, me whakatu he ropu (komiti ranei) hei niini hei rapu i te tino tikanga o nga mate e patu nei i te iwi Maori-ara o nga tu mate e kiia nei 'he mate maori.' 'he rewera.' Me whaimana hoki taua ropu i raro i te

mana o te Hahi ki te whakaora i te hunga e pangia e aua tu mate, me whai mana hoki i runga i te Ingoa o Ihu Karaiti ki te patu i nga mana o nga tohunga maori e mahi tonu nei i nga mahi maori.

3. Ko Revs. P. Hakiwai, H. Huata, P. Tamahori, H. P. Manaro, me E. M. E. Te Tikao, ko te Hemana Pokiha, Renata Tamapo, me te kai-motini hei mema mo taua Ropu: a kei a ratou ano te tikanga mo te karanga i etahi atu hei hoa mahi mo ratou."

Ahakoa e wha nga marama e heke iho nei i mua o te Hinota, he mea pai ki toka whakaaro te panui atu i te motini nei i naianei kei ohorerere oku hoa minita me nga mangai-rei-mana i na tae ratou ki te Hinota, kia whai taima ai hoki tatou ki te rapu i nga mea e tika ana hei korero ki te hui.

E hiahia ana hoki ahau kia tuhituhi etahi atu i o ratou whakaaro ki te Toa ranei, ki ahau ranei, kia wawe ai ahau te mohio ki nga ingoa o nga kai tautoko i te motini. He torutoru nga tangata e tae ki te Hinota whai korero ai. Ko te tokomaha ka noho mai i o ratou kainga. Na reira kia tere koutou, e oku hoa aroha, te tuhituhi i o koutou whakaaro mo tenei take nui. Heoi ano.

Na te hoa aroha nui o te iwi Maori katoa

Na Kenana Aata Wiremu

Te Aute, Pukehou, Nepia, 14 5 29.

HE MIHI NA TE PIHOPA O AOTEAROA.

Tenei ta koutou pononga Pihopa kei te torotoro haere i nga marae o nga morehu o te iwi Maori e noho mai nei i te Waipounamu. Kua taea nga marae i whakaritea ai o Aotearoa, kua whakawhiwhia ki nga manaakitanga o tena Pihopataanga. Kanui ra te whakamihhi ki nga manaakitanga tinana me nga manaakitanga wairua puta noa te Motu katoa nei. Ma te Matua i te waahi ngaro koutou katoa e manaaki e tiaki e atawhai.

Nga Aitua---

Tena koutou me nga aitua o te Motu katoa. E kore e taea te whakahuahua nga ingoa katoa o te hunga ka wehe nei i a tatou. Kei te tangi to kontou Pihopa ki o tatou aitua katoa.

Otira kei te nui rawa te tangi o te Motu katoa nei ki to tatou whaea rangatira kia Roiri Arihia Ngata, me tana tama iwi Maori katoa nei i pera rawa te kaha ki te awahina ki te matamua i haere tata atu i mua i a ia. Iti rawa nga wahine o te manaaki i nga mahi hei painga mo te iwi Maori. Kaore ana titiro kauohi tangata. I rite katoa tana manaaki. Ahakoa taha tinana, ahakoa taha wairua, koia tonu kei mua e whaka-

tikatika haere ana. I tino tapatahi tona whakaaro ki te hapai i nga mahi nunui a to tatou matua a Apirana.

Ko tana tamaiti ko Te Makarini he matamua no nga tamariki o te iwi Maori i tino akona ki nga matauranga hohonu o nga mahi ahuhenua. He tamaiti ngakau aroha, ngakau whakaaro nui whakaro hohonu. o nga mahi ahuhenua.

He tamaiti hoki i aroha nuitia e ona hoa katoa o te whanau "wiwi."

Haere e kui. Haere korua ko ta tatau tamaiti. Haere ki te Ariki Haere ki tou okiokinga. E kore rawa korua e ware-waretia. Ko te ha o a korua mahi tenei ra ka waiho hei mea ataahua ki runga ki o korua hapu maha.

MIHI WIREMU.

No nga ra timatanga o Mei ka moe te whaea o te iwi Maori i te moenga roa. I mate atu ki tona kainga i Huakarere.

Ko ona tau i tona matenga kua tae ki te iwa tekau.

I rokohanga ahau ki Nelson i tona matenga, engari no te hokinga atu ki Heretaunga ka tae ahau ki te mau atu i te aroha o te iwi nui tonu ki to tatou koka. Kei te tangi katoa ana tamariki me ana mokopuna o Aotearoa me Te Waipounamu ki a ia. Kaore ano ahau i kite i tetahi tangata wahine, taane ranei, i neke atu te ngakau whakapono i tona.

Ihiihi ana te wairua o te tangata ina noho atu i tona taha, i te kite tonu atu i te nui o tona whakapono. i te kaha o tona aroha ki tona Ariki, me te mohio tonu atu kei runga tonu i a ia te Wairua Tapu e tau ana. Kanui te whakamihii o te whanau a Te Wiremu mo te taenga atu o nga wahine o Ngati Porou ki te toro atu i a ratou i te taenga mai nei ki Heretaunga ki te mau mai i nga mate o Reiri Ngata raua ko Te Makarini.

HUKARERE WHARE KARAKIA

Kua roa te wa e whakahaeretia ana tenei korero kia hanga he Whare-karakia mo Hukarere. Hui katoa nga moni kua takoto £1,100. Apiti ki tenei, £100 te moni a te Thirty Thousand Club i kohi ai hei utu mo nga whakairo Maori hei whakauru ki roto i te whare. Ko te utu katoa mo te whare e oti ai tera e tae ki te £2,500. Kua puta taku inoi ki te Hahi pakeha kia arohatia mai hoki e ratou tenei take. Kaati, tenei hoki ahau e inoi nei ki taku iwi Maori kia whai-whakaaro mai ki tenei taonga nui hei painga mo nga tamariki wahine o te iwi nui tonu. Hei te 25 o nga ra o Hepetema ka tu te Hinota ki Nepia. Ko te tumanako kia tae mai te whakaaro a nga iwi mo tenei take i mua atu o te Hinota. kia waiho ai mo te ra o te Hinota ka whaka-takoto ai te kohatu o te kokonga. He aha ra he tohu whakamahara ma tatou ma te iwi nui tonu kia Mihi Wiremu me Reiri Ngata. Tokorua raua i tu nui tonu mai i

roto i te hinengaro o te iwi Maori katoa. He take tika tenei hei tiro tiro ma nga Komiti Tumuaki.

TE WAIPOUNAMU.

Tenei kua tae mai to koutou Pihopa kei te Pihopa-tanga o Christchurch e haere ana i enei ra tae noa ki te 14 o Hune. Kua oti te haere tuatahi o Aotearoa me ona rohe Pihopatanga. Kua taea hoki te Pihopatanga o Nelson.

Kanui te manaakititia haeretia o te Pihopatanga o te Maori Engari ko te mate ko te torutoru rawa o nga morehu Maori e noho atu nei i Te Waipounamu. Ko nga wahi i hui ai nga Maori i Nelson ko Motueka, ko Takaka, ko Onekaka, ko Okawa, ko Wairau. Ahakoa torutoru nei nga tangata, ko te manaaki nui atu. No te tau 1896 ka whakapangia te Pihopa hei Rikona ki Nelson.

No te 1897 ka Pirititia. No reira pea i nui rawa ai te manaaki a nga pakeha i to koutou Pihopa. Hui katoa nga tangata i te hui po powhiri i te Pihopa 1,200 i te taone o Nelson, a pera ano hoki te tokomaha i Blenheim. He mea whakamiharo te whakaaro nui me te aroha o te iwi pakeha ki a tatou ki te iwi Maori.

TE TAIMA TEPARA A TE PIHOPA.

Mei. 25 Ka tae ki Christchurch. I te ahiahi ka powhiritia e nga nga tangata o Tuahiwi.

26. Karakia ki Tuahiwi i te ata. Hui i te awatea Kauwhau ki te Cathedral i te po.

27. Hui Maori ki te whare o te Pihopa o Christchurch i te awatea. Hui nui ki te Choral Hall i te ahiahi.

28. Ka tae ki Port Levy. Hui Maori.

29 Karakia Whakau ki Little River i te ata. Hakari a nga Maori i te tina.

30. Hui Powhiri ki Ashburton.

31. Hui ki Temuka

Hune 1. Kei Temuka

2. Temuka i te ata. Atowhenua i te awatea, Timaru i te po.

3. Timaru. Whai-korero ki nga Kaiwhakaako kura Ratapu.

4. Tereina ki Hokitika ki Arahura me nga kainga o tera tai.

11. Ka hoki ki Christchurch.

12 Ka whaikorero ki te Radio i 3YA i te iwa o nga haora i te po.

Ka mutu i konei te 'rauna' tuatahi a te Pihopa. Ko te Pihopatanga o Dunedin me Whare Kauri kua hikitia mo te raumati.

Ka ora te mare i te **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**

TE HUI KI WAITARA.

(P.H.T.)

No te 12 o nga ra o Mei nei ka karangarangatia e Ta A. T. Ngata nga waka o roto i Te Tairawhiti kia kohiritia mai he mangai mo ratou hei haere tahi me ia ki Te Hui a nga Iwi i raro i tenei karangatanga i a Taranaki i pohiri ai i Te Minita Maori, kia hui atu ki te marae i Manukorihī waahi o Waitara, e tika nei kia kīia taua hui he karangatanga na Te Taihauauru i Te Tairawhiti, otira i Te Motu katoa kia hui ki te whakarongo i a ratou kupu mo te ripoata a Nga Komihana na ratou nei i tirofitiro te mate o Taranaki mo nga Whenua Rauapatu, i riro he nei i Te Kawanatanga, timata mai i te awa o Waitara tae noa ki te awa o Patea.

Na te nui o te rongō o tenei mate me nga tukinotanga i a ratou i nga ra kua huri ki muri, kua ngaro nei nga a pukorero, nga mana rangatira, nga kai-hautu o nga waka whakateretere i roto i te wa o te pouritanga, koia i te reo whakaoho ki Te Tairawhiti, kori ana te maatua iwi, Te Arawa! Matatua! Horouta! Takitimu! Te Hoe-whaka-te-ngakau rite tonu te whakamau atu te ihu waka ko Taranaki, he tangi he mihi ki te ao tawhito, i-na-rungatia tu i te morehu tangata i te morehu whenua me te taahu kupu i waihotia ake ki Te Ao-tu-roa, he tumanako mo Te Ao-hou me ona Kaupeka-te-whiwhia, te-kore-kore ranei, koiane i tika ai tenei kupu, waimarie ana te whakarongo ki te reo karanga "Haramai! Tatau ka haere ki Waitara kia rongō i te kupu a Te Tai-hauauru mo te rongoa kua whakaaria nei e nga Komihana mo te patunga-he-tanga i a Taranaki me ona whenua!

Kei te mihi kei te 'taikiu' ki Te Kai-hautu o te waka o Te Tairawhiti na ana te maramatanga ka whiti atu i nga tai-papaki-rua o Arai-te-uru, i whakamoea mai i roto o Whanganui-a-rua, ka miria atu i nga pararinga-a-ihu-moana o Parininihi, ko te ra ka whiti nei ki tua o Tawauwau!

Na Matene ka tuataki nga tira o Te Tairawhiti. No Matatua ko Keepa Tawhio, Tamarau, Rangiaho. No Te Whakatohea ko Anaru Tiweka. No Te Arawa ko Taupopoki, Taiporutu. No Horouta ko Renata Tamepo. Tangiahua, No Takitimu ko Rev. Hakiwai, Paora Kurupo, Nikera, Tomoana. Na te waipake ka pakaru nga huarahi, ka kore te nuinga o Te Tairawhiti e puta mai. Mehemea i pai, pokia te whemua ki te ki te kawē atu i Te Minita Maori ki Te Taihauauru.

Te taenga ki te marae. Te pohiri wahine, he taua katoa nga kakahu, he tohu tangi ki te aitua i runga i Te Minita me Te Tairawhiti, he tangi ki nga tupuna me te iwi ka ngaro ki te po, me te matua whenua i paru nei i te toto o ratou matua kua ngaro. Te tangata, te marae, te whenua, ano he roimata whakatinana no ratou ma. Ko Taranaki maunga ia puratana ona mata i a tamanui-te-ra te miramira, ano te rite he

tamahine potiki he aroaro i kumea, i wania hoki hei Raukura hei piki kotuku ma tama i te marangai-areare.

Kaore i taea nga karakia nunui, roroa, whakawehi, tauhou te hopu haere. i roto i nga whaikorero a te rangai rau rangatira, nga uri whakatupu o Te Taihauauru. whakatau mai i te ope o Te Tairawhiti i whaka maanawa ai ki o ratou tupuna nga reo karangaranga i era nga ra." E! tenei te manuhiri-ta-a-rangi ka u ki Manukorihi, ko Waitara ki tenei kaokao ko Patea ki tera kaokao o Taranaki maunga! "Haere mai! Haere mai!

Koia ra enei te whakarapopototanga o nga kupu pohiri i Te Minita Maori me tona ope o Te Tairawhiti me o ratou rangatira o Te Wainui-a-rua. (Wanganui).

He nui hoki te tangi atu me te aroha i te kitenga atu i a Ta Maui, te iti rawa i te kurunga a tona mate taumaha, ano tona ahua he tangata iti rawa.

I roto i nga kupu whakautu a Ta A. T. Ngata mo nga kupu pohiri, i mihi atu ki te iwi mo nga kupu mo nga waiata me nga karakia nunui, hohonu, i takoto mai ki te marae. Otira i whakamarama ia me korero maori noa iho ratou: hei te reo marama, kia kitea atu ai te tino hiahia o Taranaki, he rima mano ranei, he tekau mano ranei, he rau mano ranei, he whenua he menī ranei, he whenua anake ranei. E mahara ana hoki ia he mea tika kia whakaturia he komiti mo Taranaki hei whakahaere i aua tumanakotanga mo nga hiahia o te iwi kia puta ai.

I whakaatu hoki ia ki te taonga a Ngati Tuwharetoa i Tongariro, whakaurua ana he Maori tetahi o te Komiti tuku ai hei putiputi mo te motu ki te Kawauatanga ara mo te whakahaere i taua taonga. E mahara ana ia he mea tika kia whakaurua kia rua nga Maori mo te Komiti whakahaere mo Taranaki maunga, kia whai waahi atu ai ano a Taranaki ki te maunga o ratou tupuna.

I whakamarama ano hoki ia ko tona hiahia kia whaka watea ake nga kaumatua ki tahaki, ka tuku mai i te hunga taitamariki kia whawha tahi ki nga tikanga o enei ra. Ki ta ratau hoki kei a ratou te kaha tinana me te kaha whakaro. Ko nga ra kei mua he nui ke mo ratou, kua iti mai mo nga kaumatua, kia noho mai nga kaumatua hei tohutohu atu mo nga mea i he i o ratou nei ra a kia whakakaha atu i a ratou (te hunga taitamariki) kia haere whakamua tonu atu. I whakamahara atu ano ia mo nga hui nunui o Te Tairawhiti me Whanganui me Waikato he whakahaere tikanga, he rapurapu huarahi e mama ai te whaka nohonoho taitamariki ki runga i nga whenua, te tautoko i nga taitamariki maaka ki nga mahi ahuwahenua o ia ahua o ia ahua.

No te aonga ake o te ra, Hatarei Mei 18 o nga ra 10 a.m.

ka puta nga poi karakia a Te Whiti raua ko Tohu ki te marae, na Te Kapinga nga kupu whakamarama, te mau roa o Taranaki ki aua taonga he whakamahara tonu ki aua kaumatua me nga ra i heke ai te toto ki Waitara me nga tukinotanga i roto i nga ra ka hori ki muri a Te Kawanatanga. Mai i reira e iri nei ano te Raukura tae mai ki enei ra. Nga kupu whakaari a Te Whiti ka hui te motu katoa ki Waitara ki te whakarite whakawa mo Waitara te take mo nga mate e iri nei i runga i Taranaki a he tekau-ma-waru taua ra. Mehemea koia tenei ko taua ra kei te pai! Haere mai e Te Tairawhiti! Haere mai e te motu!

No muri i nga poi ka tu a Ta Maui ki te mihi ki Te Minita Maori me tona ope katoa me te ahuatanga o nga aitua i pa ki runga ki te Minita me te pouri i horapa ki runga i te motu katoa mo te mate o Ta Timi Kara o Taranaki Te Uamairangi o Reiri Arihia Ngata me tona tamaiti Te Makarini.

I whakamarama a Ta Maui kua oti te kupu a Taranaki ka tango ia i te Riua Mano i tenei wa, engari me nuku atu. Kua rite te whakaae he komiti koia tenei:—

Ngati Tama	Ta Maui
Ngati Mutunga	Ta Maui
Ngati Maru	Ta Maui
Te Atiawa	Ta Maui
Taranaki	Raungaiti
Ngarauru	Whakarua
Ngarauru	Tupito
Ngati Ruanui	Rangihuna

Ka tu atu a Ta A. T. Ngata ki te mihi atu ki te mama o te kohiritanga i te komiti. I konei ia ka tono ki te iwi ina karangatia te komiti kia haere atu ki Poneke, kia maru tonu a muri i a Taranaki ki te whakarongo. ki te whakatakoto ranei i nga mea e hihiatia ana e te iwi e pa ana ki te ripoata a nga Komihana. I whakaatu hoki ia heoi tana he haere mai kia rongu i te kupu a Taranaki. Kaati ma ana e mau ki te aroaro o Te Kawanatanga aua putake Ina oti taua putake he mea tika tonu kia karangatia e Taranaki te motu katoa me kore e taea te whakatutuki i tenei nana:—Tatau! Tatau!

I muri o tenei ka tono ia ki te hunga taitamariki kia huihui mai i te ahiahi kia kororerero mo nga mahi ahuwheua me nga awhina moni mo aua tu mahi, me nga whakaaro kei a ratou e mahara ana.

I whakamarama hoki ia tenei kua tae mai te ripoata kia ia kamui te kaha o te haere whakamua o nga mahi miraka kau o Taranaki a e mihi ana ia ki tenei ahua o te hunga taitamariki me te hunga ahuwheua i roto o Taranaki.

No te po ko nga kupu whakakaha a Te Minita i nga taitama ki te Ahuwheua, he tono hoki i te iwi kia maumahara

ki te whakakotahi i nga mahara me nga mahi mo ia tangata mo te iwi, me te motu katoa.

Te whare moenga o Te Tairawhiti ko Waitara-nui-a-Ngarue. Ko Tamawahine te whare kai, tetahi whare atahua, whakamiharo hoki, tae atu ki nga mahi o roto, Te "Dining Room," Store Room, Kitchen, Pantry, Butcher, me nga Boilers e whitu, tae ki te Engine Room. Tino pai, kaore hoki i ko atu!

Ka mutu nga korero. Haunga ia nga manaaki, Kanui te whakamoemiti mo nga manaaki. Te teepu nga kai te marae, te whare kai, nga kupu poroporoaki kei te mihi! Mihi ake nei. No te 19 o nga ra ka haere atu te ope ma Mokau ki Ngaruawahia.

AUE

Haramai e Te Minita
Mo nga Mahi Maori
Ki roto o Taranaki
Kia kite i taua inawa.

Ko Mei rawa te marama
I haramai ai a Ngata
Ki roto i Taranaki.
Ki Te Raukura ehinawal

No wai te tapuwae
Ka haruru kei Taranaki?
No Te Tairawhiti
Tika mai nei taua inawa!

Haere mai e Te Motu,
Takahia mai Taranaki
To 'kupu' e Te Raukura.
E hui ai maua inawa!

NGA HUI MAORI.

Ka tae te Minita mo te Ora (Hon. Mr Stallworthy) ki te takiwa o Ngati-Porou ka korero nga pakeha o reira ki a ia i ta ratau whakahe ki te putuputu o te haere a Ngati-Porou ki nga hui Maori, ka pau nui a ratau moni, ka mahue nga mahi, ka moumou nga ra tika mo nga mahi. Na, ka tukua mai e taua Minita aua whakahe ki te Minita Maori, ki a Ta Apirana Ngata.

Ko nga hui i whakahengia nei e nga pakeha o te Tairawhiti ko te hui ki te Wairoa i te 17 o nga ra o Hanuere, ko te hui ki Ngaruawahia i te 15 o nga ra o Maehe. I roto i aua wiki e hia ranei nga hui reihihoiho a te pakeha i tu ki nga wahi katoa o nga motu e rua; nga hui a ona ropu mo ia take mo ia take i tu ki nga wahi katoa. Kaore rawa i rangona he whakahe ma nga Maori mo te nui rawa o nga moni i pau ki aua hui, i rukerukea ranei ki tera takaro ki te reihihoiho. Kaore hoki he whakahe mo te whakahuihui a te pakeha ki etahi wahi kororerero ai i nga tikanga hei painga mo ratau. Heoi nana i wehewehe nga momo hui nei na nga pakeha etahi, na nga Maori noa etahi.

He aha nga hui Maori i whakahengia nei? Ko te hui ki te Wairoa i karangatia e Ngati-Kahungunu o te Wairoa kia tae atu a Ngati-Porou ki te awhina i a ratau ki nga mahi i kiia ai e te pakeha hei mahi tika ma te Maori, ara te mahi paamu.

Ko te hui i Ngaruawahia i karangatia hei whakatutataki i nga whakaaro o nga iwi o te motu, hei whakangawari i nga huarahi e kotahi ai, hei whakanui i te tomokanga o te whare i ata hangaia ki nga whakairo, ki nga tukutuku, ki nga kowhaiwhai, e tohutohu mai nei nga tino tangata o te iwi pakeha kia puritia e te iwi Maori kei ngaro.

Akuanei ko te mahara i nga pakeha i whakahe ra, he pai te hui mehemea na te pakeha i karanga, ahakoa i pau nga moni i te haerenga ki taua hui; engari ma te Maori e karanga kaore e kore he hui take kore, mounou kai, mounou moni.

Pakeha! Pakeha!

TE PIHOPA O AOTEAROA KIA NGATI RAUKAWA.

No te 20 onga ra o Aperira ka huri, i u mai ai te Pihopa o Aotearoa kia Ngati Raukawa, ki Otaki. I tamene mai te tangata. Ko nga taka-hoa o te Pihopa, ko te Pihopa o Poneke, ko Kenana Wiremu, Rev Renata. Mr Wills mahita Timuaki Otaki Kareti, me nga hoa Pakeha rangatira.

I takoto he matua powhiri ma Ngati Raukawa i te manuhiri tuarangi: "Haere mai te Pihopa o Aotearoa, na taku mana koe i tiki atu ki te tahatu-o-te-rangi, etc." Ka tuaruatia: "Toia mai te waka, etc." Ka tau hoki te ope ki te marae ki Raukawa.

Na Rev Te Muera Tokoaitua i wawae te whai-korero ma te tangata whenua. I muri iho ko Rawiri Te Tahiwiri, ko Rere Neketini, ko Kipa Roa.

I whakauru ki nga kupu powhiri, manaaki a nga rangatira o te tangata whenua enei kupu e whai ake nei: "Haere mai to matou matua te Pihopa o Poneke. Haere mai, mauria mai to tamaiti te Pihopa Maori. He nui whakaharahara to matou koa, i to taenga a-tinana mai, koutou ko ou hoa me te Pihopa o Aotearoa. Mauria mai te Pihopa Maori ki tona temepara ki Rangiatea. Na ona koroua me ona kuia i hanga tenei temepara mona. Ahakoa kua hamate ratou, ko nga wairua kei te ora. No tenei ra ka kitea kaore i maumau to ratou muiuitanga i roto i te Ariki. Haere mai e tama, te Pihopa o Aotearoa, haere mai ra! Haere mai ki runga i ou iwi. Haere mai kia Ngati Raukawa haere ake. Ka pai, ka tinana i a koe te koingo a te matua-a-iwi ka ngaro ki te po. Whakatereta to waka. Akiakina kia rite te rau o te hee. Ma te Atua koe, tatou tahi e awihina."

NGA TAKE KI TE PIHOPA O PONEKE

Na Kipa Roera i whakapuaki nga take a Ngati Raukawa:

1. He inoi atu kia koe e te Pihopa, kia whakahohorotia te wa, e whakahoroa katoatia mai ai e koutou e nga Pihopa Pakeha te Mana Motuhake o te Hahi Maori ki te Pihopa o Aotearoa.

2. He taonga whenua, moni ta o matou matua i tapae ai ki te Hahi, hei whakatu kura mo a ratou uri i muri i a ratou. Ko te wariu topu e £22,000. Ko tetahi wahi o te itareti o te moni nei e £2000 e puta ana hei whangai i te Kaveti o Otaki. Kei te Poari o te Hahi enei moni e pupuri ana. Ko te hiabha o Ngati Raukawa, ina whakahoroa te mana motuhake ki te Pihopa o Aotearoa, kia tukua katoatia enei moni hei kaupapa mo te Pihopatanga Maori.

3. He whenua ano i tukua ki te Hahi hei tiaki i to matou temepara i Rangiatea. He moni ano hoki i kohia i te Hui Tiupiri, whakamaharatanga i te tangonga o Ngati Raukawa i te whakapono i te tau 1880. Mai i taua wa ki naianei ka £16,500 taua moni. E £550 e tangohia ana hei orange mo nga minita Maori o te Pihopatanga. Me pera ano tenei tahua me tera i te No. 2.

4. Whakakorokoroa nga tikanga o te Kura minita o St. John kia rite ki nga ahuatanga o te Raukahikatea i nga ra ka huri. Tokorua a matou nei taitama i akiritia mai e te Poari o taua kura, he kore whai tuwhikete o nga kura o runga-Kaua tenei.

TE PIHOPA O PONEKE.

E rua nga take naana ahau i kawe a-tinana mai ki wae-nganui i a koutou, ki to koutou marae atahua. Tuatahi: He whaka honore naku i to koutou Pihopa. Tuarua: He whakahoro atu naku i to koutou mana ki to koutou Pihopa. He hauga atahua a koutou mihi he nunui hoki a koutou putake, no reira e kore e taea te whakahoki poto atu i konei. Otira ka aata whakaarohia ena putake. Ma to tatou Hinota e aata wananga. Tena ano e pena te tukunga iho, me ta koutou e tumanako na kia motuhake te pihopatanga o te iwi Maori-Kaua e ponana. Aata ngoi marike. A enei tau e heke iho ka riro katoa atu i a koe to taonga. Kia ora mo a koutou mihi, me nga manaaki.

TE PIHOPA O AOTEAROA.

Tena koutou e Ngati Raukawa, nga nei o te hunga ka rupeke ki te po. Ahakoa kua hamate ratou, ko a ratou mahi e ora tonu ana. Tena koutou, me a koutou manaaki mai i a maua ko to tatou matua ko te Pihopa o Poneke. E hari ana ahau moku i rongo i ana whakautu i a koutou putake i whakatakoto mai ki mua i a maua. Manaaki mai hoki i au i to koutou Pihopa. Ma koutou ahau e tautoko, ma nga iwi o te Motu, ka mama te haere o nga mahi o to tatou Pihopatanga. Katahi ano ahau ka rongo i nga take penei te nunui i a koutou e

kokiri mai nei. Ka tae mai ano ahau kia koutou mo enei take. Mo a koutou tamariki hei minita, tukua mai ki au. E hiahia ana ahau ki te whaihanga hou ano i te Raukahikatea. Ki te taea me mea ki te Aute Kareti. E koa ana ahau mo te maunga o te rongō i waenganui i a Kipa Roera raua ko te koutou matua ko Kenana Wiremu. Kua hongī raua, kua mau te rongō ki te rangi ki te whenua. Kia tau nga manaakitanga kia koe o Ngati Raukawa.

NGA MAHI.

Aperira 21 Ratapu: 8 a.m. He karakia Kaingatahitanga Tapu ki Rangiaotea. He tokomaha te hunga i tango i te Hapa.

10 a.m. He tango Hapa ano me te whakau. E 20 i whakau-
ngia.

7 p.m. He karakia nui mo nga Maori me nga Pakeha. Ki pubake ana a Rangiatea. I te 30 me te 40 maero te tere mai o te tangata ki tenei karakia. No nga ra ano i nga koroua i penei ai te ki o Rangiatea, ka tahi ano hoki. Ko te rarangi a te Pihopa "Kia koa kia hari i roto i te Ariki" I te ora o te kauwhau a te Pihopa pupu ana te roimata i te kanohi o te tangata. E kore e warewaretia taua kauwhau e Ngati Raukawa e nga Pakeha hoki.

Aperira 22: I haere te Pihopa me ona hoa minita ki Papawai. He mea powhiri mai. He nui nga manaaki me nga take i ōti i reira.

Aperira 23: Ka mahue a Papawai ka ahu ki Pokitana ki te marae o Aputa ki Wairau. He nui nga manaaki me nga mihi ki te Pihopa.

Aperira 24: He karakia tango Hapa ma nga Maori o Wairau. I te 11 a.m. he karakia poto ma nga pakeha o Pokitana. I muri iho ka whakamanuhiritia te Pihopa e te Mea o Pokitana. I te 3 p.m. ko te karakia nui ma nga maori kia te Aputa ki Wairau.

Aperira 25: Ka mahue a Pokitana ka ahu te tira o te Pihopa ki Wanganui.

ERA ATU TAKE.

Ka hipa te Pihopa o Aotearoa ki Whanganui, ka tae mai hoki ko te Taraketi a te Popa o Roma i tuku mai ai ki te matoro i nga Iwi Maori i raro i te Hahi Katorika. I manaaki nuitia tenci tangata me ana Pirihi tokoono e Ngati Rauka wa Ko Pokaitara, o taana kahui, ko te Tahiwī me Kipa Roera o te Mihingare i whakatau i te ope. I mea a Kipa Roera, Mahi tahi ai o matou Hahi e rua. He tikanga tenei na o matou matua o mua iho. E pai ana tetahi ki teathi. Na enei whakapono i wawae ake te kai tangata i te Iwi Maori i nga ra ka huri. Ta te Tarakete: E koa ana ahau mo a koutou mihi e

nga rangatira o Ngati Raukawa. E hari ana hoki mo to koutou manaaki i o koutou Hahi e rua. Maku e korero tenei ahua-tanga ki te Popa. Tena ia e koa. E mihi ana ahau mo nga kupu whakamanuhiri a te Pihopa o Aotearoa moku. Kia ora.

Kipa Roera
Ohau, 29/4/29

PITOPITO KORERO.

Kua tino ora a Kingi Hori i tona mate. Ko te mahi tuatahi i maharatia e ia, ko te mataki i nga turoro i te Hohipera, Kingi Eruera VII. I whakahanora ia i nga turoro, i mihi kia ratou. "E te Atua tohungia te Kingi.

I te nui o te hari o tenci Iwi o te Ingarahi i te oranga ake o to ratou kingi, ka rapu he tohu whakawhetai pai mo te oranga ake Kitea ake me moni, hei awhina i te Hohipera, Kingi Eruera; ko te Kingi nei te Perehitini mo te iwa tau. Ka kahi nei te Ingarahi, i te herengi, i te pauna, i te rau pauna, i te mano pauna. Na George Roberts o Wimbledon e £105,000, na Lord Revelstoke e £100,000 "E Te Pakeha."

Katahi ano ka hinga te Kawanatanga Kai Mahi o Queensland. E 14 tau e kawana ana. I mea a McCormack, i hinga ai tona Kawanatanga, na te hiahia tonu o te iwi ki tetahi Kawanatanga ke. Tetahi na te kaha o te Apitihana ki te ki ma ratou e kitea ai he mahi ma te hunga kore mahi e 10,000. Na te kaha tetahi o tona Kawanatanga ki te wawao haere i nga mahi taraika. Ki nga Tiati ia he he tonu no nga whakahaere, he tu no te aronga o nga mahi katoa. Ki te Country Party, he takararo tonu te Kawana Huihui.

Kua whakaae a Taranaki ki te £5000 i whakataua e te Komihana hei whakautu i nga Raupatu. Ka puta a-tau tenei moni. Ko Ta Maui Pomare, ko Rangihuna, ko Tupito, ko Whakarua, ko Raungaiti te Poari whakahaere o tenei tahua.

Ko te hunga rere-takiwa, i rere mai nei i Ingarangi ki Poihakena, ko Moir rana ko Owen, ka tata tonu hoki te u mai, ka aitua. I te ngaro engari kua kitea i tau ki taha tai, i whati-tetahi o nga parirau.

Ko tetahi hua nui o te tomotomo haere o te Pihopa o Aotearoa ki nga marae Pakeha, i a ia e matoro haere nei i nga iwi Maori o te Motu nei, ko te tautapa a te Hahi Pakeha maana te £1000 i ia tau hei awhina i te Hahi Maori.

Ki te hakiri ake ko Revs. Harawira (Waitara), Panapa (Hokiangā), Tikao (Rotorua), Tamahori (Waiapu), Hakiwai (Heretaunga), kua whakaturia hei kai-tiro-tiro tuarua Sub-Superintendents mo te Pihopatanga o Aotearoa. Ahakoa atarangi noa nga turanga nei, tena pea he arawhata atu enei ki nga turanga nunui kei te heke iho.

MIHI WIREMU.

I MATE I TE RATAPU I TE 5 O MEL.

I whanau a Mihi Wiremu ki te Waimate, Pewhairangi, i te tau 1839. I te tau 1840 ka haere a te Wiremu Parata me taana whanau ki Turanga noho ai. I te taenga ki Waerengaahika i te tau 1859 ka uru taana tamahine ki te mahi whakaako i nga kotiro Maori. I mutu ra taua mahi i te raruraru i a Kereopa ma i te tau 1865, a i rere te Pihopa ki Nepia noho ai.

A. no te tau 1875 i hanga ai te Kura Kotiro Maori ki Hukarere; a ko Mihi Wiremu te tino kaiwhakahaere o taua kura. Ko taana mahi he aata whakaako i te Paipera. i nga mea pera, kia tau ai nga kotiro kia kawea ki te Pihopa whakaungia ai; tetahi mea ko te whakaako i a ratou ki te tui kakahu, ki te whatu wuuru.

Ahakoia ngoikore tonu tona tinana, kaha tonu te wairua ki taua tu mahi, ki te tautoko tonu hoki i te mahita wahine o te kura. I waiho tonu ia hei koka ki nga kotiro katoa kua tae ki te kura, a i te mea kua puta atu i te kura, kua hoki ki te kai-nga, mahara tonu, tuhituhi tonu ia kia ratou kei wareware ratou ki nga tikanga pai i riro i a ratou i te kura. Pera tonu ia taea noatia te ra i wera ai te kura i te tau 1910.

A i te hanganga o te kura hou, kihai ia i kaha ki te hoki-hoki tonu ki taua kura, i te tawhiti; he ahakoia ra mahara tonu ia ki aana tamariki, karanga tonu i a ratou kia haere ake ki tona whare whakaakona ai e ia.

I enei tau ka hori nei kua heke haere te kaha o tona tinana, kua ahua matapo hoki, ko ona whakaaro ia man tonu ki te iwi Maori, ki te kura hoki. Ina hoki te tuunga o nga kotiro Maori e ono tekau ma rima ki te taha o te urupa i te 7 onga ra o Mei, me ta ratou waiata i te himene, "Pumau ki te Atua." Haere e kui! Haere ki tou okiokinga!

REV. PENE TOPI.

No te 8 onga ra o Aperira i hemo ai a Rev. Pene Topi ki te Hohipera Nui i Te Kuiti. Ona tau e 56. No te tau 1907 i motuhia ai ia hei Rikona, 1911 hei Piriti. No te tau 1916 i noho ai kia Ngati Maniapoto ko tona mate i hianga ai ia he pleurisy me te pneumonia. Kotahi ano te wiki i takoto ai i te hohipera ka hemo.

He tangata tenei i arohaina nuitia e tona iwi e Ngati Maniapoto tae atu hoki ki ona hoa Pakcha. Nui atu te tangi me te pouri o tona iwi mo tona wehenga atu i a ratou.

He kupu whakarapopototanga i nga mihi a Ngati Maniapoto ki to ratou mimita, matua hoki: "Haere e te hoa

Haere e te kai whangai i o matou wairua, e to matou kai-tirofiro, e te hoa o te katoa. Haere ki tou rangatira ki te Matua Nui i te rangi. Haere tenei kua mahue pani iho matou i a koe."

I te wa e ora ana tenei tangata, o nga mahi katoa, kotahi ano te mahi nui ki a ia ko taana mahi minita. Kahore ona hoki whakamuri.

No te 10 onga ra i te 2p.m. ka nehua. Na Rev. K. Karaka o Morrinsville i nehu. Ko te kauwhau i te Atirikona o Waikato, na Rev. H. P. Raiti i whakamaori. Ko te minita pakeha o te Kuiti te riiwhi o te Pihopa o Waikato. I reira ano hoki a Rev. H. K. Pou (Taumarunui) me Rev. T. Poihipi (Mercer). E 9 katoa nga minita pakeha.

WHAKAMARAMA KI NGA WHANAUNGA.

E hoa ma: I whakapau matou i to matou kaha ki te whakamahara atu kia koutou i te aitua nei. No te ngaronga ra ano ka tae mai a koutou whakautu ki nga waea. He aha koa taria mai he reta. Tenei kei te whakaarohia tetahi take hei whakahuihui mai i a tatou. Kua whakaarohia e nga minita maori o Waikato kia whakaarahia tetahi tohu whakamahara ki a Pene Topi ki te Kuiti. Kia riro ma te Pihopa o te Aotearoa e hura. A taua wa ka powhiritia atu koutou nga whanaunga, me nga hoa minita katoa o te Motu.

H. K. Pou.

Taumarunui 8/5/29

"TE KORE MAHI."

Dr. Wi Repa

Ko te mate nui tenei kei te ao "marama" i tenei wa. Kei Ingarangi etahi miriona tangata kaore i te whiwhi mahi. Kei te noho noaiho. Kei te rapa mahi tonu, engari kaore e whiwhi mahi. Ka hemo kai nga taane, nga wahine, nga tamariki. Ki te pakeha he mate nui whakaharahara te kore e whiwhi ki te mahi. Kei te huihui nga Ropu o te hunga mahi i ia wahi, i ia wahi o Ingarangi, o Kotarana, o Aerana. Kei te whakapae etahi no te Kawanatanga te he. Ki tena ropu, koiane i tetahi o nga hara o te Kawanatanga: no reira mo pooti te Kawanatanga kia hinga. Ki etahi ma te Kawanatanga e rongoa taua mate te kore e whiwhi mahi. Ae, e te Iwi, ko te mate tenei o te ao "marama" o Iuropi, o Amerika.

Kei to tatou Motu ano taua mate e tope ana. Kei te ki nga pepa i nga korero o te kore mahi o Puneke, o Akarana, o Christchurch, o Dunedin, tae noa mai ki Turanga. Kei te aue te pakeha i te kore e whiwhi mahi. Kei te haere he

teputeihana ki te Pirimia kia whakapuaretia e te Kawanatanga tetahi huarahi e whai mahi ai nga Ropu mahi.

E ki ana nga Ropu mahi o Niu Tireni nei, na te tukunga mai a te Kawanatanga ka hinga ake nei, i nga puhake o **Ingarangi** i pau ai nga mahi, ka kore he mahi ma te toenga o nga tangata o konei. E ki ana ratou koira tetahi o nga hara o tera Kawanatanga.

Kei te kaha a te Waari ki te rongoa i te mate nei. Kei te tau te hara o te Kawanatanga ka hinga ra ki a ia me tona Kawanatanga. Kua whawhaitia kia whakaotiotia nga rerewe tahu. Kua timataia te mahi o te rerewe ki Waikokopu. Kei te aia mai he tangata ki kona; ki etahi wahi atu hoki.

Kua hokona mai etahi whenua e pa tata ana ki Timaru hei whaka nohonoho ki te tangata.

Na, ki te pakeha, he mate, te **KORE MAHI**. Kia taua ki te Maori he mea kai-ngakaunuitia te kore mahi. E te Iwi, ko te ahuhenua te ora. Kei a tatou etahi whenua papai tonu kei te minangia mai e o tatou hoa e te pakeha. Ko aua whenua kaore e mahia e tatou kia puta mai he hua i roto. He maha nga taumaha o te whenua kaore e taea te karo; nga reiti, me nga taake. Te take i kore ai e kitea he moni hei utu i nga reiti he kore e whakamahi i te whenua hei utu i ona raruraru.

He maha rawa nga Maori kaore e mahi i te takurua. He maha rawa nga mea e purei piriote ana i nga ra o te wiki, e haurangi ana i nga ra o te wiki. Ko nga pakeha hei nga hatarei rawa ka kitea ki roto i nga whare piriote, ki te hotera ranei.

E te Iwi kei kaha te pa o te mate nei o te kore mahi ki te pakeha Korikori tatau, whakaaroaro, whakatupato. Tetahi rongoa o tena mate o te kore mahi he—whenua. Kia tupato, kia mataara. Kei pau nga whenua kei te Kawanatanga ka totoro mai te ringa ki o tatau. Na te whenua te Maori i rangatira ai. Mahia taua whenua kia puta mai he hua, kia kii ai he whenua rangatira.

E te Iwi kei te ki te waha o te pakeha ki te aue i te kore mahi. He iwi toa te pakeha. Akuanei ka kawea e te he o te manawa, ka auta noa, ka auta noa. Kaore hoki a te mate ana tirohanga. Kei te pakeha te ringa kaha, ara te mana i muri i te Kawanatanga.

Kana e moe! E oho! Mahi tahi tatau ko a tatau mema o te Paremete. Kana e tukua atu ko ratau anake e mataara; ko tatau tahi. Kaore he kaha o te "Ngira Tutahanga" ka waikura, ka whati. Me tui nga ngira katoa, ka oti te kakahu.

Ehara ma wai tatau e tiaki; ma tatau tonu. Ehara ma te Atua. Kaore te Atua e tiaki i te mangere. Kaore te pakeha i te rika mai ki te tango i te rangi i to te Atua kainga.

Kei te rika ke mai ki te whenua ki to te Maori kainga. A, kia noho raha noaiho koe? "He huanga te Atua kia ware noaiho" He huanga te Atua no te hunga mataara. He tangata ke ki te hunga momoe.

Me timata tonu tatau te whakaaroaro i naiane, kei ahua tawhiti atu ana te rara o te mate nei.

He "NANAKIA" TE MAORI.

E 30 nga tai-tama hoia (Boy Scouts) e haere ana ki te Jamboree i Ingarangi a Hune te 8 onga ra. Kotahi he Maori, ko Bob Haraki, no Heretaunga nei. He waimarie taua te iwi Maori ki te whiwhi kia kotahi he mangai mo taua mo tenei iwi iti rawa i raro o te ra, ki roto i nga mahi nunui a nga iwi rarahi o te ao.

Ko te Jamboree nei he huanga no nga tai-tama kowhiri o nga iwi katoa i raro o te ra. Ko te kaupapa he whakau i te Houhanga-a-Rongo, ara Peace Pact.

I mama ai te Maori ki te haere na te aroha o Miss Hutchenson. Na te wahine nei i tapae he £100 hei tikitiki mona. He wahine aroha tonu tenei ki te iwi Maori. He tamahine ia na Hatihana (Hutchenson), tetahi o nga kaumatua i whakanoho tuatahi ki Heretaunga nei. Kia nui nga ora ki tenei wahine!

TE MATE KOHI, Consumption.

TE PUTAKE O TE "KOHI."

T. WI REPA, M.B., Ch.B.

waipiro kia inu tona hoa kahi e mare toto ana. Ka mutu tona hoa, ka inu hoki a ia. Kia tupato mo tenei ahua. Kua kite ano au i te tangata ora e inu ana i te kapu wai i muri tata iho i te mea mate kahi. *Tuarima:* He ngongo i te hau ki i te puehu mate kahi, ka mare te mea kahi ki waho. Ka maroke, ka uru ki roto i te puehu. Ka pa te hau ka puhia haeretia. Ka ngongoa e te tangata ka pangia ko ia. *Ko ianei te take whakahautia nei nga tangata kahi kia tuwha ki ro patara ki runga pukapuka ranei ka tahu ki te ahi; ki runga pakaru kaka ranei ka tahu atu.*

Tuaona: He Kore no te tangata e tiaki pai i a ia; ka kai waipiro, ka haurangi, ka moe noa i waho ranei i runga i te wahi makū, ka noho i ro kakahu maku mo te nuinga o te ra, ka pangia e te rewharewha. Ka waiho tonu tena hei mahi, ka pangia e te mate kahi.

Tera etahi "titiro," ara ki te reo pakeha he "test" mo te mate kahi. Ma taua raweke e wai-tohu kua uru to mate kahi ki roto i te tangata. Ahakoa ora te ahua o te tangata, mehemea

kei roto ia ia te purapura o te kohi e takoko ana, ka waitohu taua "titiro." E toru aua "titiro" Anei ratou: (1) "Von Pirquet," (2) "Calmette," (3) "Moro." Kua whakamatauria te "Von Pirquet," me te "Moro" ki Niu Tirenī nei. I te tau 1913-1914 ka "tirohia" nga tamariki pakeha e 383 o Niu Tirenī e nga tohunga o te Tari o te Ora ki te "Von Piquet." E 93 o aua tamariki he kakano mate kohi i roto. Ko te ahua ia o aua tamariki i mua atu o te "tirohanga" he ora katoa. I mua tata atu i te tau 1927 ka "tirohia" e tahi o nga tamariki kura o Poneke, me Canterbury e Dr Mary Champtaloup o te Tari o te Ora ki te "Moro." O nga tamariki kura o Canterbury i tirohia," 17 i roto i te rau tamariki he kakano kohi i roto. O nga tamariki kura o Poneke i "tirohia," 10 i roto i te rau he kakano kohi i roto. I te Porowini o Poneke ka "tirohia" etahi tamariki Maori. E 25 i roto i te 100 tamariki Maori he kakano kohi i roto. I te "tirohanga" i nga tamariki Maori o nga tau pakeke katoa, ka kitea, e 50 i roto i te 100 tamariki he kakano kohi i roto. Eki ana a Dr. Elaine Gurr, takuta o nga kura Poari o Haki Pei, kanui nga tamariki Maori kei roto i ana kura e tiro-tiro nei he kakano kohi kei roto. I patai au kia Lambert, kai tiro-tiro a te Tari o te ora kei te Tai Rawhiti mehemea pewhea te ahua o te kohi ki tona takiwa. Ko tona whakahoki kia au, ka nui. I tata ki te 50 nga whanau kua ata tangohia e au o ratou whakapapa kohi, mai i nga tipuna, ki nga matua, ki nga tamariki, me nga mokopuna kanui nga mea kohi e whakaputa ana i tena whakatupuranga, i tena whakatupuranga. Mehe mea e "tirohia" ana ki te "Moro" tera e kitea he kakano kohi kei roto i a katoa.

O nga tangata i Niu Tirenī e tapatapahia ana (Post Mortem) kia kitea te putake o nga mate, e 28 i roto i te 100 i kitea he nawe mate kohi i tetahi wahi o te tinana ahakoa he mate ke noa atu nana i patu.

Ka kite tatau i konei: *Tuatahi*: he mate whanui te kohi i whānui noa atu i ta tatau e mohio nei.

Tuarua: Ora tonu ai te kohi: Ina hoki i kitea ai nga nawe i runga i nga tupapaku a etahi atu mate: Tuatoru: Kei te rere te kakano kohi i nga wahi katoa.

Na R. Korteweg o Amsterdam enei korero i kapea mai i roto i te "Tubercle" Nupepa o Mei, 1928.

1. Hunga rawakore: Ka pohara ano te ahua o nga marae me nga whare. He nui te mate kohi.

2. Ka pai nga whare, me nga marae, ka paeratia te miraka, ka iti ano te mate kohi.

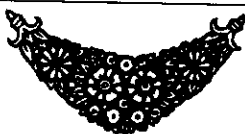
(Taria te Roanga.)

Mo te mare o te Tamariki whangaia ki WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

Supplement to "Te Reo o Aotearoa."

Aga Moteatea

PART II.

He Tapiri
KI "TE REO O AOTEAROA."

Aga Maiata

191 - 200

Tirotirohia nga waiata nei me nga whakamarama. Mehemea kei te he nga kupu, nga whakamarama ranei, kia tere te whakaatu ki a

TA APIRANA NGATA, M.P.,
Waiomatatini, East Coast.

Kei te whakapukapukatia nga waiata nei, engari ko te hiahia o te komiti kia pai, kia tika, kia marama, nga kupu.

ETITA.

NGA MOTEATEA

Ko nga waiata i taia i era tau, hei tapiri ki te Toa Takitini, kua whakapukapukatia, a kua tapaia houtia ko "Nga Moteatea—Part II."

He maha nga waiata kaore i taea te whakauru ki tera ropu, i te mea e akiakitia ana te pukapuka kia puta, hei korero ma nga tamariki, e mau ana i te Reo Maori mo te whakama-tautauranga a te New Zealand University. Na reira ka haere tonu te panui o nga waiata i te Tapiri nei, a ka huaina te ropu ka timataia nei i tenei marama ko "Nga Moteatea—Part II." Kia maha enei ka whakapukapuka ai ano; a, hei muri atu pea ka kitea ano etahi atu waiata. Na, ka haere tonu ta tatau whakawhaiti i enei o nga taonga a nga tipuna.

Ko te inoi atu a te tangata whakahiato, kia tukua mai a koutou whakahe, whakamarama ranei, whakatikatika ranei. Hei muri rawa atu ka tirotiro hou ai i nga waiata nei, ina kau-papa mai nga whakahe a nga iwi; a hei reira whakatikatika ai.

Na

A. T. Ngata.

Poneke,

Hune. 1929

191.—HE TANGI MO TE OHONGA,

Na Rore.

(Ngati-Tuwharetoa).

Na Paora Rokino, na Ngamotu Wiremu nga kupu, nga whakamarama.

No te 21 o Tihema, 1928, i Waipahihi, Taupo, ka korerotia mai e nga kaumatua nei etahi o nga waiata a to raua tipuna a Rore. Ko Rore no te wa kai tangata, engari i rokohanga mai e te wa o te whakapono nei. Nana tera waiata, "Kaore te aroha ki te kororia tapu," no tona wa i uru ai ki te whakapono. Otira he uru awangawanga: he wa ka koingo ki te wa maori tuturu kua rohea ra ki muri, a ka puta i roto i ana waiata.

Rore

Tokoahu

Te Rahui

Wiremu te Ohonga

Te Kiriwera

Paora Rokino.

Wi Maihi Maniapoto

Ngamotu Wiremu

Pareawa

He waiata tenei na Rore mo Te Ohonga, he mokopuna nana, ko Te Aro-karaka tetahi o ona ingoa. Ko te tama a Rore, ko Tokoahu, i haere ki te whakahoki i tetahi wahine, he korako, no Ngati-Awa ki Taranaki. He wahine tera i riro taurekareka mai i a Rore. ka whakatipuria o ia. Ka pakeke, ka whakamoea e Rore ki ana mokopuna; kaore era i pai. Na ka whakahokia e Tokoahu, na Ngati-Awa te tonu mai. Ka pupuri a Rore i a Tokoahu mo tana mokopuna te take, kei whai i te tira. Kaore a Tokoahu i rongu, haere tonu. Na mate koeo atu ana a Te Aro-karaka ki Taranaki; koia te tangi nei.

Kaore te mamae kai kinikini ana

Te tau o taku ate,

Me he poko Te Ohonga¹

E karangatia nei.

Nau mai, e Aro,² ki konei taua,

Kia hoaia atu ko Te Rangimaio.³

To kauati na ko Ngarueiterangi⁴

Hei pana makutu, hei pana korero.

E waiho ana koe mo nga nohanga matoru,

Ka whakahemo koa kei o tuakana.

Ki atu ana au "Nau mai e noho."

Tu ana Tokoahu⁵ nga matarae

I waho o Taku,⁶ i waiho te Waitapu,⁷

Te ata kitea atu i tua o Tongairo.

Tu ana te puehu nga wai e rere

I raro o Rangitikei,⁸ e whai ana koe

Te uira⁹ waewae kei o matua
 Kei a Waikirinui, kei a Tohe-matanui,¹⁰
 Kia homai ana nga rakau¹¹ o tawhiti;
 Ohore pu te mauri, tangi ana te paoro,
 Whakahoro atu ana ki roto o Waimea.¹²
 Kaore he pouri, mei hinga ana koe
 Ki te aroaro ra o te manu¹³ toheroa,
 E tohu ana, e tama, he papanga kei raro;
 Ko Te Tua-o-te-rangi¹⁴ naku i tu awatea
 Nga tai e whati i waho i Otaki.
 Tena e 'Raha¹⁵ ta taua pokai kura,
 Whitikitia mai kia mau te pupuri.
 Ehara ko te mea i kawea ai koe,
 Ko te poroauahi¹⁶ nei, mehe aha te huanga?
 Mitimiti kau ana te arero, kapekape kau ana
 Ka hoki mai ki ahau ra.

Tenei o nui naku i mounou,
 Ka whiua te uira, ka maka nga kape,
 Ka whiua Te Wewehi,¹⁷ ka mahue iho nei
 Ko Mounganui¹⁸ ra; o nui, e tama,
 I haere ai koe na.

¹Te Ohonga: He mokopuna na Rore, mona te tangi nei; ko Te Aro-karaka tetahi o ona ingoa.

²Aro: Ko Te Aro-karaka ara, ko Te Ohonga.

³Te Rangimaio: Ko Io.

⁴Ngarueiterangi: He atua.

⁵Tokoahu: Ko te tama a Rore.

⁶Taku: Ko Te Kohai-a-Taku, he kurae kei te taha tonga o Waitahanui. Ko te moenga o Te Roro-o-te-rangi.

⁷Te Waitapu: Kei Motutere, he wai tapu, he tuahu no mua.

⁸Rangitikei: Ko te awa, ko te takiwa o Rangitikei.

⁹Te uira waewae: Mo te ahua o te tapuae o nga ope whawhai.

¹⁰Tohe-matanui: Ko Te Whatanui pea?

¹¹Nga rakau o tawhiti: He pu.

¹²Waimea: Kei te taha tonga o Manawatu.

¹³Manu toheroa: Mo te pakanga.

¹⁴Te Tuaterangi: He toa no Ngati-Awa i mate ki Te Pakakutu, kei te taha ki waho o Otaki.

¹⁵'Raha: Te Rauparaha.

¹⁶Porouahi: I whakaritea te wahine korako ra ki te torori.

¹⁷Te Wewehi: He tiki, a he patu.

¹⁸Mounganui: He tiki.

192.—HE TANGI MO TE KOHIKA,
 Na Tikina
 (Ngati-Tuwharetoa).

Na Te Taite Te Tomo nga kupu, nga whakamarama

I tangihia e Tikina ki Raropo, i Hauhungaroa, i te taha hauauru o Taupo. Ko Te Kohika tenei nana te waiata nama 112. Ko Te Kohika tenei e korerotia ra i te waiata nama 9, i te 173; i moe i a Te Rerehau, nana te waiata nama 42.

(Ref: Taite 25).

E to. e te ra! Hohoro te ngaro atu,
Kei whai atu hoki taku hoa i a koe.
Engari ano koe he ngaro ka hoki mai;
Tena ko taku ipo he ngaro ka oti atu,
Ka waiho au i konei karangi noa ai.
Kati nei koange he ngonginga huri atu.
Me ngongi aronui, kia kite te marea
I oku mapara e mau ana i aronui,
E mau ana i rua ngutu.
E pai ana ano mei tere wawe ko au
Te takapau a te tua ki te papa tiraha.
Kia kite ai koe i aku kapara puni
I pepehatia ai e aku kaumatua,
I tohea ai au kia oti hei koha
Kia koe, e te tau, ina mahue iho
I taku tinana nei, mei pono ki tera.
No to wawenga nei, haha kau atu ana.
Mei uru no runga e taea te motumotu,
Hei whakawhiwhinga atu ki to ringa, e te tau.
He aha te huanga i waiho iho ai,
Hei pakinga hau, hei whitinga ma te ra,
Hei tirohanga mata ma te hanga ware nei?
Ka pa ia nei ko te toka i Ahuru,
Mana e parahu o miringa rau nei,
Ka ponita noa ahau, ka korokeke te moe, e.

193.—HE TANGI MO TE AOTUROA,

Na Te Rangihinganui.

Na Te Taite Te Tomo nga kupu, nga whakamarama.

He tamahine a Te Aoturoa na Te Rangihinganui, he kuia no
Atanatiu.

(Ref.: Taite 27).

E whiti, e te ra!
Ka pai hoki koe,
Ki te whakaoho mai;
Na te mea ia ra
Ka nenewha ki te moe.
Te hirenga a te ra
Korowhiti tonu ake
Taku manawa i roto,
Oho marire ana,
Ata tau marire.
He hanga pai noa iho,
Mei rite tahi mai
Te hanga nei a taringa
Te kokopa ake
Kia rongu a tinana.
Ina hoki te he
He tuhanga riri kore.

Mei kite tahi ake
 I te rehunga mata,
 Tena ko tenei
 Ko Puanga tonu atu.
 Ai te marama
 E hora ki to taha
 Hei taunga mai
 Ma o tupuna.
 Nau mai, e hine,
 Taua ki konei,
 Kia waituhitia
 O mata rauwhero,
 Te urunga o te rau,
 Te moenga o te tini.
 Te noho atu koe
 I te aoturoa,
 I te ao pakakina,¹
 I te ao pakarea.²
 Ko te ao tena
 Hei wehinga mou;
 Ka moumou nei koe
 Ki te rua hounuku,
 Ki te rua whakapakaki:
 Te rokohanga ki au,
 E te tamaiti!

¹Ao pakakina: Ao marama, ao kanapanapa.

²Ao pakarea: Ao pouri.

194.—HE TANGI.

Na Pare-Hauraki.

(Waikato).

*Na Te Taite Te Tomo nga kupu, na Te Tahuna Herangi i
whakatikatika.*

E ki ana a Te Tahuna na Pare-Hauraki tenei tangi mo tana kotiro. Ko Pare-Hauraki tetahi o nga wahine a Tawhiao.

(Taite: 35).

Takiri ko te ata,
 Ka rere ko te ra, e.
 E hine moeroa,
 Maranga mai ki runga, e;
 Toia atu ra
 Te tatau o te po, e;
 E ahu to tira
 Koe whare tu mai, e i,
 I raro o nga muri
 Kei o tupuna, e i.
 E mihi ana au
 Ki te kino kainga, e i,
 E hoa ma, e,
 I raro o Waikato.

E hoa ma, e,
Hurihuri iho ra
Te kiri o te makau,
Ka moe i te hau, na i.

'A whakarewaia
Te kauri i te wai, e i,
'A tu mai koe
I te ihu o te waka, e i,
I te nui 'Ati-Mani'
I te rahi Waikato, e i,
Hei kawē i a koe
Te whatu o Uenuku, e i.
Kohari kau ana
Nga whetu o te rangi, e i,
Tuhera kau ana
Te riu o Tainui.
Ka whati ra, e,
Nga puhi o te waka, e;
Taku manu kohe ata
Ka tiu ki te muri, na i.

'Ati-Mani': Ngati-Maniapoto.

195.—HE WAIATA,
Na Potatau Te Wherowhero
(Waikato).

Na Te Tahuna Herangi nga kupu, nga whakamarama.

Ko te whakamarama tenei a Te Tahuna:—"He waiata na Potatau i a ia e noho na i Mangere. Ka tae nga rangatira o te pito ki te tonga o Waikato, a Te Aho, a Te Wetini Taiporutu, a Pakaroa. Ko te timata tonu tena o te whakaara i te *Kingi Maori*. Ka tu a Potatau, ka waiata i te waiata nei."

I taia te waiata nei ki te pukapuka a McGregor, 'Maori Songs' (S.55); kei reira e kiia ana, "Mo nga kai, i kainga e te kiore." I taia ano hoki ki te Waka Maori (W.M. 8/156) a ki te pukapuka a John White (W.4/8, W. 5/6).

Ko Potatau te rangatira maori i whakaturia hei *Kingi*, nana a Tawhiao; na Tawhiao ko Mahuta; na Mahuta ko Te Rata. Na Tiahuia, he tuahine no Mahuta, no runga ake i a Mahuta, a Te Puea; ko Te Tahuna, nana te whakamarama i runga nei, te papa o Te Puea.

(Ref.: S.55, W.M.8/156, W. 4/8, W.5/6).

Tenei ka noho, ka hihiri ngakau o tangata
Ki te mahi e takoto mai nei.
Ki kona e te rau taupu noa mai ai,
'A piki ake au ki runga te kiritai,
Nga manu e wheko i raro o Rangiahua.
Homai ano koe kia ringia iho,
E tapu ana, e ihi ana
I a Rongo-whaka-hirahira.

Ki kona e Tane-pani-karariri-whanaunga,
 He ngahere pea e whakanuia e te ngutu poto,
 E pokaia mai ana e te tamaiti niho koi,
 Nana i noho i a te ihu o Tainui, te waka o Hoturoa;
 Nana i homai te kai ki te ao Maori.
 He aha te atua korero i maua mai ai?
 Me huri kau ake ki muri ki to tua mata.
 Tua noa ana ko era mahihi anake,
 Takoto ana mai te rangi ta whakarere i te rohia.
 Heoi te hirihiri e ngau ki Hauturu
 E ngau ki Te Whara ki nga puke i ahua,
 Pohewa i takoto ki tawhiti.
 E ngoto ranei o niho ki reira?
 Tena te kai ka ngaro te pae ki Hawaiiki.
 Ki te tupuranga mai o te kai, he kiore.

196.—HE WAIATA,

Na Potatau Te Wherowhero.

(Waikato).

Na Te Tahuna Herangi nga kupu, nga whakamarama.

No muri noa mai i te wa i waiatatia ai e ia te waiata nama 195, ka tae atu a Wiremu Tamehana Te Waharoa, a Rewi Maniapoto, a Wahanui, a Tapihana, a Taonui, a Hoani Papita ki a Potatau mo taua take ano, kia whakaae a Potatau kia tu ia hei *Kingi*. Ka waiata a Potatau i te waiata nei.

E noho ana i te ranga¹ maheuheu
 O te ngutu o te tanagta,
 E wani atu ra he taranga hau;
 Ka hapainga ki te poti ngutu,
 Hei hikihiki atu
 Ki te pahi taua ki te tonga.
 Kei Repanga nga manu mohio
 Ko Mumuhau, ko Takereto,
 I tiraua ka waiho te ngaki.
 Titiro mai ka eke i Ruahine,
 Ka tokotoko ko te ripa tauarai
 Ki nga mahi i kauhoe i taku ohinga,
 Tenei tonu ka te heheu mai.
 Ka hoki au ki te Hine,
 Ko aku rongo kia puaina te ripa ki Mauina.
 E hara taua i te taringa ki te whakarongo,
 Whakamohoutia ka waiho hei raru
 Ki ahau, e.....

¹Ranga maheuheu: Ko te ranga he tupuke; ko te maheuheu, he wahi tupuria e te taru. Mo nga kupu hahani a te tangata.

²Repanga: Ko tetahi o nga motu i te taha tonga o Aotea (Great Barrier). He whakatauki tenei.

³Whakamohoutia: Ki etahi reo "whakahoutia."

197.—HE WAIATA MO TONA WHARE,

Na Turongo.

(Waikato).

Na Te Nguha Huirama nga kupu, nga whakamarama.

Ko Turongo he tupuna rongonui, he tupuna rangatira no Waikato, no runga i a Tainui. No tona taenga ki te rawhiti, ki te takiwa o Ahuriri, ki te kainga o Te Angiangi ka mahia e ia te whare. I a ia e mahi ana ka whaiaipo ki a Mahinarangi. Oti rawa ake te whare ka mohiotia e Te Angiangi, papa a Mahinarangi, kei te moe tana kotiro i a Turongo; ka riri a Te Angiangi. Ka whakaaro a Turongo me hoki ia ki tana pa, ki Rangiatea. Katahi ka waiata i tana waiata. I taua wa kua hapu a Mahinarangi.

Na, ko tetahi tenei o nga hono nunui, o nga hono rangatira o nga tatai tangata o teiwi Maori. I te taha ki a Turongo he huinga no nga toto rangatira, no nga uri toa, no nga mana, no nga wehi o runga i a Tainui. I te taha ki a Mahinarangi ko nga toto tuku iho i a Paikea, i a Tamatea, i a Kahungunu, i a Rongomaiwahine. Ka puta nga uri e noho ra i Waikato, i Hauraki, i Taupo, i a Ngati-Maniapoto, i te upoko o te ika ki Otaki. Ko te whakaputanga o te kawai ariki ko Potatau Te Wherowhero tae iho ki ana uri.

Hei kona ra, e whare kikino,

Tu mai ai,

Hei whakaahua ma te tangata

I te hikitanga o te poupou,

Ka kopa i tehi' tara,

Ka hira kei runga.

No namata mai ano i ako mai

I te waihanga, ko Ruatahuna,²

Ko ta rekoreko, rere mai te pua

Ko te ua-awha,

Ko Moana-nui, ko Moana-tea,

Ko Manini-kura, ko Manini-aro,

Tenei ka tu kei te takutai,

Ko te koha a Turongo.

Opane koanga au,

Ko te wahine nana i hari mai

Te toki pounamu,

Hei taratarai atu i te poupou,

Kia ngangao³ ai.

Na to matua koe i whangai

Ki te umu o te hotu

Mo te moe-tu, mo te moe-ara.

O kupu kei roto, o mahara i roto

To ngakau ki te mau toki.

He matawaia ki te hanga

E tu mai nei.

He aha koa he kopae tu

Ki waenga te marae,

He kahu makere, he ngongoro i roto

He moe ki raro, e.

- ¹Tehi: He whakapotonga no 'tetehi'. Ki te Tai-rawhiti 'tahi,' he whakapotonga no 'tetahi.'
- ²Ruatahuna: No te whanau a Rua, nana te waihanga, ara te mahi hanga whare, whakairo, aha. Ki nga waiata a etahi atu iwi ko Rua-te-pupuke, ko Rua-te-ata-mai. (Tirohia waiata nama 141).
- ³Ngangao: Ko te ahua o te rakau ina taraia e te toki kapu.

198.—HE WAIATA WHAKATANGITANGI.

Na Rore

(Ngati-Tuwharetoa).

Na Paora Rokino nga kupu, nga whakamarama.

Ko Rore ano tenei nana ra te waiata nama 191. He waiata whakatangitangi tenei nana. Kua mokemoke noa iho tona whakaaro ki nga tikanga o mua, kua ahua ke mai ki nga ahua o muri nei. He wa ka kume i roto i tona ngakau nga mahi, nga tikanga o te wa kai-tangata; a, he wa ka pouri ia ki era ahua, ka tahuri ki nga tikanga hou o te wa i te whakapono.

E kore ano e ahiahi

Ka mau ahau ki taku muka¹ ka rahurahu.

He aha kei aku ringa, e whakapikaua nei?

He uira ki te rangi, he kanapu waihoe

Na Ngati-Ruru² ki Taupo.

Homai koia to *kariri*³

Kia puhipuhia ki te whenua;

Heoi te kawae ki Otaki,⁴ hoki ana mai

He huatahi, kotahi tonu.

Whakahoki mai ki Rotorua⁵

Ka rua ki te iringa.

Hau ana mai Waitahanui,⁶

Hau ana mai Tongariro,

Tau ana te tiaho⁷ ki te tungaroa

O te whare⁸ nei.

Mauria atu, e Nini,⁹ aku rongo

Ki Maketu, ki a Te Korekore,¹⁰

Kia whakahoroa mai he *paraikete*,¹¹ he *aikiha*

Moku ra ka papangarua te tuitui, i.

¹Muka: He kupenga matatu.

²Ngati-Ruru: He hapu no te taha ki runga o Whanganui, no tera ki a Pehi Turoa, ki a Te Pikikotuku. Ko te rongo mai o taua ope ka haramai ka whakataumaha i ona whakaaro.

³Kariri: Ko te kupu pakeha "*cartridge*."

⁴Otaki: Mo tona haerenga tera ki Otaki, hoki ana mai ko tona pu, kotahi tonu.

⁵Rotorua: No tona haerenga ki Rotorua ko te rua o ana pu, na nga rangatira o reira, na Te Pukuatua ma.

⁶Waitahanui: Kei Tongariro awa, he pa nui no Ngati-Tuwharetoa, kei tetahi o nga ngutuawa o Tangariro.

⁷Tiaho: Ka iri ona pu ka rere te tiaho, te piata.

⁸Whare: Ko "Te Miria" te ingoa, he whare karakia i Rotongaio. Ko te kainga noho tera, ko Whakangarue te pa. No muri nei ka nohia a Waitahanui (ehara i tera i Tongariro ra, engari ko tenei i te awa o Waitahanui nei) no te wa ka tu nei te *kuru*.

⁹Nini: Ko Nini Parakaia, no Te Arawa.

¹⁰Te Korekore: No Te Arawa, no Ngati-Pikiao.

¹¹Paraikete, Aikiha: Ara ki te pakeha '*blankets, handkerchiefs*.'

199.—HE TANGI MO TAIAWHIO.

(Te Arawa).

Na S. Percy-Smith nga whakamarama.

He maha nga tangi mo te parekura i Mokoia, i whakaekea ra e Hongi Hika. Mo Taiawhio tenei, he rangatira no Te Arawa i mate ki Mokoia. Kaore i te marama na wai tenei waiata i tito. Ko tetahi o nga waiata nunui mo te parekura i Mokoia kei te waiata 5, kei te tangi mo Te Kuru-o-te-marama. Ko te nama 200 tetahi.

(Ref.: M.232, J.9/105, Wars. 256).

Takoto iho ki taku moenga,
Me he ika ora au ki te iwi,
Ki a koutou, e Here¹ ma,
E pukai mai ra i Mokoia.
Na Te Whatanui² i hi te pakake,
Pae ana ko te waha kei uta,
He mango ihu nui.

Homai nga roro no Tahakura,³
Hei kai ake ma Rewharewha.⁴
Haere wareware ko te hoa,
Kihai i kai i a Te Waero.⁵
Engari ano te marama
Eke penu tonu ki runga.
Na Te Waru⁶ nga mahara,
Puhaina mai ki a Te 'Paraha;⁷
Arahina⁸ mai i Tauranga
Te huna i Rotorua.
Tena ano te homai na
Ki te Potiki⁹ na Papawharanui,
Ki a Te Mutukuri,¹⁰
Hei tua i a Te¹¹ Pae,
Hinga rawa ki raro ra.

¹Here: Kei te ngaro tenei.

²Te Whatanui: E kīia ana na Te Whatanui raua ko Te Rauparaha i whakakiki ki a Te Arawa kia patua te ope o Ngapuhi, a Te Paeoterangi. I te takiwa raua o Rotorua i te wa i tae mai ai taua ope ki reira.

³Tahakura: Kei te ngaro tenei.

⁴Rewharewha: Kei te ngaro tenei.

⁵Te Waero: Ko tetahi o te ope a Te Paeoterangi, i patua e Tuhourangi ki Motutawa, Rotokakahi, i te tau 1822.

⁶Te Waru: He rangatira no Tauranga. I tae a Te Rauparaha ki Tauranga, ki a Te Waru, hei awahina i tana haere ki te upoko o te ika. Ko te ahua na Te Waru te whakaaro kohuru i a Nga-Puhi.

⁷Te Paraha: Ko Te Rauparaha, nana i tino whakakiki a Tuhourangi, ka whakaae a Te Mutukuri kia patua a Te Paeoterangi. (Wars. 205).

⁸Arahina mai: Na tetahi hapu o Tauranga, na Ngati-Pukenga, i arahi mai a Hongi Hika ratau ko tana ope i tae mai ai ki Mokoia.

⁹Te Potiki na Papawharanui: Mo Tuhourangi tipuna, tau iho ki a Tuhourangi hapu, na reira nei i patu a Nga-Puhi ki te Motutawa. Ki te M.232 me te Wars. 256 "te putiki na Papawharanui."

¹⁰Te Mutukuri: Ko te rangatira o Tuhourangi nana i patu te ope a Te Paeoterangi.

¹¹Te Pae': Te Paeoterangi.

200.—HE TANGI MO TE AOKAPURANGI,

Na Rangiwawahia.

(Te Arawa).

Na S. Percy-Smith i whakamarama.

He mea tango mai enei korero i te pukapuka a S. Percy-Smith (Wars pp. 253, 282). Ko Te Aokapurangi he wahine rangatira no tera hapu o Te Arawa, no Ngati-Rangiwewehi. I riro herehere taua wahine i a Te Wera Hauraki o Nga-Puhi i te tau 1818, a moea ana e Te Wera. No te wa i whakaturia mai ai te ope a Hongi Hika ki Rotorua ka tohe ia kia haeremai i te taha o Te Wera, he whakaaro ki tona iwi. Kei te whakakenga i Mokoia ka rere ia ki te whare i a Ngati-Rangiwewehi, ka piki ki runga o te kuaha, ka karanga ki tona iwi kia tomo ki te whare. Koia te whakatauki a Ngati-Rangiwewehi, "Ano ko te whare whawhao a Te Aokapurangi." Ko te take tena o te maungarongo. I haere a Te Aokapurangi ki a Hikairo-i Mangorewa, ka haria mai ki a Hongi Hika, ka houhia te rongu.

Kei te J. 8/242 etahi korero na Takanini Tarakawa mo Te Aokapurangi, e ki ana no Tapuika ia, a ko tana tane tuatahi ko Rauru o Tapuika.

No te matenga o Te Aokapurangi ka tangihia te tangi nei e tana mokpuna e Rangiwawahia.

(Refs.: Wars. 282, J. 8/242, J. 9/149).

Whakarongo! whakarongo ana
 Maua ko taringa,
 Ki nga rongorongo taua
 E piki mai i Hautere, e i,
 Ko Nga-Puhi pea?
 Ka tanuku kei raro,
 Te tihi ki Mokoia, a i.
 Takoto mai ra, e,
 E te kiri-kahurangi i au, e i.
 E tu, E Whae! he maihi whare-nui
 No Tama-te-kapua,
 No to whanau, e;
 Kia whakaputa koe
 Te mana o Hoturoa;
 E tu ana koe,
 Nga waka taurua.
 I a Tainui, i a Te Arawa.
 Na Rangitihia koe,
 He hekenga iho ra
 No Tama-te-kapua.
 Kia pohiri koe te tini o Te Arawa,
 Koia i to "whare whawhao" e i,
 Ka puta te tangata,
 Ka ora ki te ao, e i.

Houhia e koe ki te rongō,
Uhia e koe te kahu waeronui
Ki runga o Rotorua,
Kiahi i takahia, a,
I hoko mai, e Ao!
Ki runga ki a Tainui, e,
Te Waka o Turongo, o,
Na Rau-kawa koe ra, e.

¹Tamatekapua } He uri hoki a Te Aokapurangi no era tipuna.

²Hoturoa

³Waka taurua: Ko te ahua era o nga waka i heke mai ai nga tipuna i
Hawaiki.

⁴Rangitihī: Ko te tipuna rangatira o Te Arawa. Tona whakatauki ko
"Rangitihī whakahirahira; ko te upoko i takaia ki te akatea."

⁵Whare whawhao: Kua korerotia i runga ra.

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 95

HASTINGS

Hurac 1st, 1929

TE WHARE-KARARIA CHAPEL MO TE KURA O HUKARERE

Ki nga wahine i kura i Hukarere: E whae ma, e hine ma, tena koutou. He whakamahara atu tenei, kaore ano kia tino eke te moni, e oti ai te Whare-Karakia o to koutou Kura. Ko nga moni e hiahiatia ana, kia oti pai ai te whare e £2,200. Ko te waahirua o te moni nei kua takoto. Ina:—

Na nga wahine tawhito, Old Girls	£968	6	2
He whakaaro na Mrs T. H. Lowry	£100	0	0
Nga moni hua	£90	15	5
Na te Thirty Thousand Club o Nepia he mea whakatu-ngahau	£111	0	0
	£1,270	1	7

Ka kite ai tatau kaore ano kia kauawhiwhi te mahi nei. Ehara i te mea kua pau to koutou kaha. Kaore. Me whakamahara kau atu, akuanei ka uakina mai ano e koutou.

NA, HE WHAKAMAHARA ATU TENEI. Kua puta te whakaaro a te Thirty Thousand Club o Nepia, kia tonoa atu ki a koutou, kia tukua mai he mea maori—kete nei, whariki, piupiu, mea pera. Me tae mai a koutou whakaaro i mua o te paunga o nga ra o Noema. Me ahua Kirihimete Perekahuna nei aua mea, kia papai hoki. Ma to ratau Ropu e hokohoko aua mea i a Tihema. Ki te kaha mai koutou, ko te whakaaro a te Ropu nei, emi tata nga moni e tumanakohia nei.

Ko ta koutou Whare-Karahia e hiahiatia ana kia whakapaua nga tino mahi atahua a taua a te Maori ki roto. Nga

He mea Panui e Rev P. Hakiwai me P. H. Tomoana, he mea ta e te
Cliff Press, Queen Street, Hastings, H.B.